
Kószeghy Attila

LOKALITÁS

A lokális, a hely adottságain felnövekedve létrejövő, tükörképek nélküli, közvetlenül átélt valóság védelmére kelhetünk a globális művilág ellenében, Úgy tűnhet, a lokalitás-értékek felmagasztalása egyúttal globalizáció-ellenesség. A lokalitás-értékektől azonban idegen a másokhoz hasonlítás, viszonyítás, a hadakozás más érték-világok ellen, ami pedig az ellenségesség folytán elkerülhetetlen.

Amint sikerül a globalizáció iránt érdeklődést nem mutató szellemi erőket tiltakozókká, reménytelen ellenkísérletekkel próbálkozókká aktivizálni, a globalizáló erők megszerezték létük hiteles igazolót. Ha a közvetlenül átélhető valóság apostolai a globalizáció katasztrofális következményeiről prédikálnak, akkor azt a közvetlenül átélhető valóság szereplőjévé nemesítik. Tragikus vétség.

Még súlyosabb tévedés a tiltakozásra nem provokálhatók megbélyegzése, e védtelen lokalitással létezőknek különféle táborokba taszítása.

A lokalitással létezők *a valóság másként megérintésével, más kapcsolat-hálókkal* lehetnek e „hadi felvonulástól” kevésbé érintett térségeket, szigeteket.

Makacs következetlenségből építhetnek védőfalakat. Csak a megbízhatatlanság, kettős árulás, kémkedés-gyanú vádjaitól kísérve formálhatják szellemi létüket. Nem lehetnek próféták, akik nyelveken szólnak. *Nem lehetnek érthetőek.* Ha a globalizáló vagy a lokalitás-védő segítők közös nyelvezetével értelmezhető lennének megnyilatkozásaik, akkor egy általuk nem kezdeményezett vita szereplőivé degradálódhatnának, a tiltakozók körébe sodródhatnának.

A globalizáló törekvések a felbomló világképek töredékei közötti réseket kitöltve ál-egységet konstruálnak. *A lehető legtávolabb állnak attól, hogy új világrendek kikísérletezésére esély adjanak.* De pszeudo-kísérletekre igen nagy szükségük van. A Nagy Megújulások boszorkánykonyháival, ahol mindenkor már-már sikerül minden problémát megoldó gyógyírt kotyvasztani.

A lokalitással létezők világa ugyanabban a valóságban áll, amelyben a globalizáció hívei és őket igazoló ellenfelek közötti hadijáték folyik. A lokalitással létezők e valóságot megtapasztalva nem gondolnak ki jobb világ-szabályokat, csak nem-globalizálható, mert helyhez, időhöz, nyelvhez kötött szokás-világokat, szekta-körök nélkül, megnevezések nélkül. Az ide-oda futkározó tőkebefektetők és újságírók létformájával nem foglalkoznak. Nem állítják szembe az otthonlétet az útonléttel, az útra kerülést a megérkezéssel. Nem tiltakoznak a sablonok ellen. Világgraszoló sablonrendszerek konstruálásával sem foglalkoznak. Saját egyszerűségük, nagyszerűségük nem a tömegesen előforduló sablonos jelenségek ellenében létezik, hanem a sablonos jelenségek sajátos *folyamatos* egybekonstruálásában.

Nem alkalmi átmontázsolásokban, de nem is egy minden lét-oldalt átfogó sablon-rendszer meszes vázát át-át törve.

A tartós emberi kapcsolatokat megtartó lehatárolások léte, az elzárkózás lehetősége, a kapuk és átjárók szélességének mértéken tartása itt létkérdés. Mivel apró mozzanatok szinte végtelen sokasága tekintetében különbözők az egyes szerepek, a szereplők nem kicserélhetők. A szereplők többnyire korábbi szereplők helyére lépnek, e helyekre készülve tartalék- és pót-szereposztásban működhhetnek. Sajátos ideiglenesség érzékelhető a szerepek jelentős hányadában, amely nem a választhatósággal és nem a leválthatósággal kapcsolatos.

A lokalizáló a választás áldemokratizmusától eltérően *az elszigeteléssel kizárás és elfogadással integrálás* mechanizmusát működteti. Mivel e mechanizmusok ugyanabban a közegben kell működjének, amelyekben a kulturált választási játékként megjelenített, versengéssé stilizált ellenségessé zajlik, *a lokalitással létezők elszigetelő finomsztruktúrái intézményes polgári demokrácia színtereitől távol maradvá épülnek ki.*

Lokalitás és közösség

A lokalitás fogalom a későlatin *localitas* leszármazottja. Ma az a jelentés-oldala hangsúlyos, amely szerint a lokalitás az el nem cserélhető, mesterségesen elő nem állítható létéhelyszínek értékeinek megtestesülése.

Az emberi társadalmak legközpontibb élményét saját létezésük egyszeri, adott helyen meg nem ismételtető történései adják, és e történések egyszerűségének feltétlenül részese a helyszín egyszerűsége. Az egyes emberi életek egyszerűsége és annak értelmező keretei, a helyi – pl. települési – közösségek egyaránt a lokalitás létrehozói, megtartói, és viszont: a lokalitás mint közösségmegtartó jelenhet meg. Az a tapasztalat, hogy térben vándorló stabil közösségek létezhetnek, arra a lehetőségre utal, hogy kialakulhatnak „hordozható” lokalitások is (Raymond Plant: *Community and Ideology*, 1974).

A lokalitás hordozó közegének jellemzői a körülhatárolás és a belső tagolások esetlegességei, a variáció-gazdagság, a közbenső fokozatok nélküli, kontrasztos centralizáltság hiánya, a radikális változtató akciók kerülése. Olyan jellegek és aktivitások, amelyek *a helyhez kötöttségénél is hangsúlyosabbá teszik az egyénieskedés korlátozását, élesen tagolt alá-fölérendelések hiányában a bizalom jelentőségét,* és további olyan mozzanatok, amelyeket a közösségi létezés ismerveiként tartunk számon. A Roland Warren szerint (*Towards Reformulation of Community Theory*, 1957) a közösségek működése során nélkülözhetetlen funkciók köréből a lokalitás szerves tartozéka:

- szocializáció, a közösségi értékek átörökítése, amely törvényhozó folyamatok és bizonyos értékek, normák körét legitimmé avató „megszokások” révén bontakozik ki.

- a létbiztonság-erősítő kölcsönös támogatás, erőkoncentráció

- a reális és szimbolikus cserekapcsolatokban a szocializált „játékszabályok” alkalmazása

- a közösségi értékek betarttatása, a legitimitásukat vesztett értékek tekintetében a módosult értékrendre szocializáló folyamat.

Lokalitás és regionális tervezés

A regionalizáló tervezés hagyományos magyarázat-máza: a központosított tervezés csődje a társadalom-tervezők figyelmét a lokális energiák mozgósításának lehetőségei felé terelte. De lehet racionalitása annak a megközelítésnek is, amely szerint a regionalizáló tervezés a multinacionális és interregionális gazdasági szereplők díszlete, amely kullissza mögött a „kezelhetetlen” helyi különbözőségeket, az egyediséget feloldják.

Az 1991-es hágai miniszteri találkozón elfogadott *Európa 2000* dokumentum munkaprogramja szerint a „multinacionálisok” döntő szerepet játszanak a régiók fejlődési kilátásai tekintetében. A beruházási döntések regionális befolyásolását és letelepítésük feltételeinek vizsgálatát szükségesnek ítélik, tekintettel arra, hogy a multik üzemeiket a régiók elhagyásával az EU keretein kívülre helyezhetik. *A lokalitások tekintetbevétele még harmadrendű programként sem merült fel.* (Egon Siebeck, *Die europäische Dimension der Raumordnung aus der Sicht der EG-Kommission*, 1993)

A regionális tervezés hangsúlyossá válása a gazdasági globalizálódással összefügg. A tervezők részéről tudatos lokalitás-feloldó törekvések feltételezése azonban a globalizáló törekvésekkel összefüggésben indokolatlan. A regionalitás romantikus képlete, a lelki, szellemi, eszmei kulturális tradíciók felértékelésével nem alkot hamis díszletet. Nyomokban ha megjelenik a regionalizáló tervezés és politika gazdaság-centrikus megnyilatkozásai mentén.

A kulturális folyamatok „regionalizálása” az EU területfejlesztési elv-készlete szerint – a hazai területfejlesztési törvénybe is átvéve – a társadalmi és gazdasági vonatkozásokkal egyenrangúan lényeges, de *a lokális, nemzeti és európai kultúra-képletek homályossága*, a rosszemlékű *kulturkampf*-ok – a források hiányától függetlenül is – okot adnak a tartózkodó program-alkotásra.

A térségi képzési, tervezési vagy gazdaságfejlesztő programokhoz, pályázati procedúrákhoz kultúra-alakító „viselkedési szabályok” társulnak. *Mind a fejlesztési, mind a rendezési tervezési folyamatok mentén sűrűlődések alakulnak ki a helyi viselkedéskultúra és a centralizált regionalizálás viselkedési-aktivitási formái között.*

A vélt vagy valós megoldandók, azok térségekre absztrahálása, a rendelkezésre álló források elosztási szempontja és e szempontok érvényesülésének megítélési módja, a feketegazdaság-háttér és elsősorban a globalizálódott tőkepiac önszabályozás-gyengesége, a lét- és presztízs-bizonytalansághoz kapcsolódó túlbiztosítás, tartalékolás kultúrája mellett a hely – mint letaposható, cserbenhagyható, tematikus parkká díszíthető, tehetetlen, védhetetlen jelenség – leértékelésének kultúrája jelenik meg...

Lokalitás-kímélő tervezés

A tervezhetőség korlátai a lokalitások megóvása tekintetében *a tervezés önkorlátozásában állnak*. Folyamatos önkorlátozásban, nem véletlenszerűen, nem is valamely bevált sablonos eljárásrend torzulásaihoz kapcsolódó, vállaltan ügyetlen, érdektelenséget kiváltó tervezési módban. A „tervezni márpedig kell, és jól kell” szorongásos fontoskodásba ragadva a lokalitás-igényre rájátszó tematikus parkok kikerülhetetlen, folytonossá váló ál-világában *a lokalitást menteni vágyó tervezés lokalitás-imitációkat létesít.*

Lukovich Tamás (*A posztmodern kor városépítészetének kihívása*, 1997) szerint *az uniformizált, nagy sorozatban előállított fogyasztási cikkek kínálatáról egyre több szektorban (például gépjármű, bútort, ruházat) átvevődik a hangsúly az egyedi, szinte személyre szabott igények kielégítésére. A változatos stílusok, vagyis a különbségek ilyen fajta komputerezését, illetve megsokszorozását az automatizált tömegtermelés és a kifinomult piacutatás teszi lehetővé. Mindez persze alázza a helyi gazdaságokat.*

A különbségek számítógépesítése révén rendelkezésre állnak pl. olyan ál-kő burkolólapok, amelyek mindegyike véletlenszerűen egymástól eltérő mintázatú. Az illúzió tökéletes. Olyan, mint a ritka, addig igen magas csereértékű tárgy bárhol megjelenhet. Ez az anyagra és megformálásra is igaz. Ezer Gaudí-ház olyan-mintha-Gaudí-tervezte volna; köveit kifaragja egy jól vezérelt automata. De másolhatók a regionális tervezők tervezési fogásai, szokásai is.

A fenti kép túl éles és túl egyértelmű. Nem tükröz érdemi megfigyeléseket. Egy gondolkodási stílus uralmát tükrözi, amely nem enged eltérő módon gondolkodni.

Homály és lokalitás

A megfigyelési kifejezések mindig homályosak – írja L. Fleck (*Entstehung und Entwicklung einer wissenschaftlichen Tatsache*, 1935). Állítása arra utal, hogy a homályosság tulajdonképpen egy fölismerés eredetiségének jele. Az első észlelés Fleck szerint kaotikus. *Az első észlelések nyelvén éppoly kevésbé fejezhető ki az eredmények, mint fordítva, az első észlelések az eredmények nyelvén.*

Fleck megfigyeli, hogy a szakembereknek egy gondolkodási stílust képviselő csoportját jellemzi, hogy ami nem illeszkedik az elfogadott rendszerbe, azt nem veszik tudomásul, de ha tudomásul veszik is, említetlenül hagyják, és ha visszatér, nagy erőket fordítanak annak igazolására, hogy az valójában nem ellentmondó, végül az elfogadott elmélet szakkifejezéseivel írják le.

Egy szereplő több helyen – szelet-szereplők és lokalitás

A spontán település- és útvonal-alakulások időszakában az utak folyók módjára településenként megcsapolhatók voltak, hídvámmal, útvámmal. A „településkapuk”, a bemenő utak 24 órás nyitvatartása” felnyitása, a városok határainak igazgatási témává degradálása, a városi társadalom szereplői többgenerációs funkció-folytonosságának leértékelése *a modernizálódási képesség felértékelésével*

nemcsak a hely és a szerepek állandóságának relativizálásával járt, hanem egy különös ellen-folyamattal is: az állandóság-követelmény átcsúszott a gyors változás-képességre. Az összhang-követelés, amely az adott helyen művelt tevékenységek viszonyára szolt, a különféle tevékenység-szférák keretében történő változások közötti mérsékelt tempókülönbség követelésévé transzformálódott át, az eltérő minőségek megváltozásának súlyossága, „radikalitása” mérlegelésének igénye nélkül (a társadalmi szétesés, robbanás elkerülése az egyetlen közmegegyezéssel mérce). Így a szándékukban rokon modernizációs mozgások között kooperáció csak véletlenszerűen alakulhatott ki. Versengés annál inkább. Hiszen a változások egyik alapvető ismérve az, hogy mennyire rugaszkodnak el a legvégsőkig konzervatív, változásra nem kapható tényezőtől, a helytől. Ez az elrugaszkodás nyilván más terek felé mozdulást jelentett, így a még kevésbé letaposott helyekért való versengés, illetve a már foglalt helyek „felszabadítása” egyaránt a modernizáció jeles tettei közé soroltatott.

Elvileg a változások olyan irányt is vehettek volna, hogy a kiterjedt térben zajló folyamatok szűkebb terekbe húzódnak. A modernizációs követelmény teljesítéséhez elég is lett volna, de az evolucionista ideológia, a fejlődés-mánia hozzátársulásával *a helyigény csökkenése a hanyatlás, visszaesés jelzőjévé vált.* A fejlődés-mánia a modernizációs mozgások komolyságát, bizonyosságát azok járványszerű terjedésében látta.

Mára e terjedés által elért térségek belakottá váltak, a szétterjedések csak egymás tereibe történő kölcsönös belefonódással, integrációval történhetnek.

Lokalitás és gazdaságfejlesztő tervezés

A hely értelme, tartalma többszörösen elmosódik a gazdaságfejlesztő tervezés folyamatában. A termelőbázis egy „helyre” odamegy, és el is tűnik éppoly „szabadon”, vagyis a helyre való tekintet nélkül. Mindkettő gyorsabban történik, semhogy e lépések hatására a „hely” felkészülhetne. Még homályosabb a hely egzisztenciája, ha egy vállalkozás nem csupán egyetlen helyhez kötött. Ha számos helyen működik, homály feddi, hol van névlegesen, hol valóságosan, mely helyhez kötődik tartósan, bármelyikén folyamatosan van-e vagy csak névlegesen? Kérdéses, hogy egy cég hogyan adhat megtelepedése helyének arculati stabilitást, ha önmaga bármikor átváltozhat – és itt a cégek osztódásáról, fúzióiról még nem is szóltunk.

A települések, amelyekben multinacionális cégek, interregionális vállalkozások a település egészének gazdasági, társas és politikai életét, környezetével való kapcsolatát meghatározó erővel befolyásolják, már nem olyan helyek, amelyekről mint valamennyire is határozott, stabil arculatú helyekről lehetne beszélni. A betelepülő vállalkozások szereplői az adott helyen mélyen gyökeret vert helyi szereplőket kiszorítva „átprogramozó” helyzetbe kerülhetnek. Tevékenységük a korábbiakéhoz hasonlóan hozzátapadhat a helyi adottságokhoz. A helyi kultúra-képben megjelenés, az átprogramozó és lokalitás-képviselői szerepek birtokbavétele nem válik konfliktusok forrásává, amíg nem kíséri zajos önértékelés. *A lokalitások érték-vilá-*

gának rovására az önreflexiók megsokszorozhatják a hozott értékek súlyát a helyi kultúrában, a kiérlelt lokalitások érték-világának rovására.

A regionális tervezhetőség korlátait a lokalitások érvénytelenítése, az *átmenetiség állandósítása*, a kialakuló helyzetek azonnali értelmezése mint a nem-önreflexiókra irányuló terének-idejének mesterséges kitöltése jelöli. A gazdaság szereplői a térségeket egyre kevésbé tekintik település-egységekként, inkább piacokként, közlekedési, infrastrukturális, munkaerő-bázist adó és hasonló „létesítmények” és „működések” ágazati képeként.

A vállalkozások helyhez-illeszkedése:

- a hely természeti-társadalmi – meglévő integrált gazdasági szerveződések társadalmát is beleértve – adottságok alapján felfogott minőségei tiszteletben tartásával, tehát nem túróképessége határait taposva

- térségi ágazati koncepciók, programok adott helyre vonatkozó jellemzőihez igazodással

- „meta-koncepciók” (pl. országos területfejlesztési koncepció) prioritásainak megfeleléssel

- az illeszkedési feltételek együttesének helyhez illesztésével

Valamennyi tekintetben felmerülhet a mértékek homályossága, de legszembetűnőbb az illeszkedési kritériumok összehangolása törvényes megerősítésének hiánya. *Az értelmezési homály, tervezési önkényre, korlát-hiányokra vezet.* A tervezés határozatlansági jegyei eltűnnek a lokalitás lepusztítása árán, a tervezés kétségek, bizonytalanságok nélküli lesz.

A vonalas infrastruktúra jelentős része egy keskeny átmenő vonal valamely térségben. Ilyeneként igen gyakran a meglévő települések határainak felszakítói, hirtelen csápszerűen kinyúló település-sávok indukálói. Hogy hol, melyik jelleg érvényesülése milyen mértékben valószínű, tervezés tárgya kell legyen.

A települési kereteken túlfutó vonalas létesítmények eleve regionális, interregionális, multinacionális jellege folytán nem az a kérdés, hogy e területsávok továbbbővítése e sávok milyen lokalitását, saját arculatát oldja vagy erősíti, hanem hogy egyáltalán miféle egzisztenciájuk van e területeknek. Nem fordított-e a menetrend: *amíg a beltérségeken a közmű- és út-alakítás a lokalitások profanizálására, sablonosságok felé vezet, a szokványos, sablonos vonalas infrastruktúra-jellegek a települések közötti „senkiföldjén” az eltérő táji jellegekkel találkozással sajátos táji lokalitásokat képesek alkotni.* Mivel ezek eleve több település vagy akár egy országrész jellegzetes tájarculatában, *de tájhasználatában* is megjelennek, nehezebb megfogni, miféle lokalitását sejtő társadalmi konglomerátum számára jelentenek a beavatkozások érzékelhető lokalitás-alakító hatást, illetve hogyan tud e konglomerátum hatni e folyamatra, reagálni a létrejött minőségekre.